

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาคเหนือของประเทศไทย สภาพภูมิประเทศเป็นเทือกเขาที่ปกคลุมไปด้วยพืชพันธุ์หลายชนิด เต็มไปด้วยความชุ่มชื้นของแม่น้ำลำธาร ตามลาดไหล่เขาและบนดอยสูงมีชนหลายเผ่าอพยพจากทิศต่างๆ เข้ามาตั้งถิ่นฐานชุมชน ชนเผ่าเหล่านั้นได้แก่ กะเหรี่ยง(ยาง), ม้ง(แม้ว), ลีซู(ลีซอ), ล่าหู่(มูเซอ), อาข่า(อีเกอ) และเมี่ยน(เย้า) ทั้ง 6 เผ่านี้เรารวมเรียกว่า "ชาวเขา" (พอล และอีแวน ลูวิส, 2528) ชาวเขาทั้ง 6 เผ่าต่างมี ภาษา วัฒนธรรม เครื่องแต่งกาย และประเพณี ความเป็นมาแตกต่างกันออกไป โดยที่แต่ละพวกจะมีสำเนียงพูด การแต่งกาย และพิธีกรรมทางความเชื่อต่างกันไป แต่สิ่งที่แสดงให้เห็นเด่นชัดถึงความแตกต่างคือ เครื่องแต่งกาย ชาวเขาทั้ง 6 เผ่า จะมีเครื่องแต่งกายที่แตกต่างกันไปจนเป็นเอกลักษณ์ประจำเผ่า (สุจิตรา ประยูรพิทักษ์ , 2520)

การแต่งกายของชาวเขาที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง การประดับตกแต่งอย่างมากมายน่าจะเป็นภาระต่อผู้สวมใส่โดยเฉพาะ เมื่อต้องดำรงชีวิตอยู่ในป่าเขาทุรกันดาร และห่างไกลจากเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ แต่สิ่งที่ยากกว่าการสวมใส่คือ การผลิตเครื่องแต่งกายเหล่านั้นขึ้น ทั้งนี้ เพราะเป็นสิ่งที่เกิดจากความมานะพยายามของผู้ทำ และการสั่งสมมาเป็นเวลานานของวัฒนธรรมหลายชั่วอายุคน จึงเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งว่า ชาวเขาสามารถรักษาวัฒนธรรมการแต่งกายของเผ่าตนุให้สืบทอดต่อกันมาเป็นเวลานานับร้อยๆ ปีได้อย่างไร

การที่สังคมหนึ่งๆ สามารถดำรงรักษาวัฒนธรรมของตนให้คงอยู่ได้นั้น ย่อมเกิดจากการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งสู่ คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยคนรุ่นเก่ามีหน้าที่ในการถ่ายทอด และคนรุ่นใหม่มีหน้าที่เรียนรู้วัฒนธรรมต่างๆ ของกลุ่มที่ตนเข้าร่วมเป็นสมาชิก และสร้างพฤติกรรมของตนไปตามบรรทัดฐานต่างๆ ที่สังคมกำหนดขึ้นเพื่อยึดเป็นแนวทางปฏิบัติ (ประสาท หลักศิลา, 2514)

การถ่ายทอดวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งในการดำรงอยู่ของวัฒนธรรม จึงมีผู้สนใจศึกษา และให้การอธิบายเกี่ยวกับการถ่ายทอดวัฒนธรรมไว้ในหลายลักษณะตามสาขา และความสนใจของแต่ละบุคคล

รัตนา ตุงคสวัสดิ์ (2528 : 35) นี้ให้เห็นว่า การถ่ายทอดวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสังคมประภคติ (socialization) ซึ่งมีความหมายว่า "กระบวนการซึ่งบุคคลได้รับความรู้ ทักษะ ลักษณะ และคุณค่าต่างๆ รวมทั้งบุคคลิกภาพจากการติดต่อสัมพันธ์ในสังคมซึ่งสามารถทำให้เขาเป็นสมาชิกที่ดีและมีประสิทธิภาพของสังคม มีคุณธรรม จริยธรรม และมีวัฒนธรรม"

อมรา พงศาพิชญ์ (2533 : 20) กล่าวถึง การถ่ายทอดวัฒนธรรมไว้ดังนี้ "วัฒนธรรมคือ สิ่งที่มนุษย์จะต้องเรียนรู้ และจะต้องมีการถ่ายทอด การถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือ การที่พ่อแม่สอนลูกว่าอะไรควรทำอะไรไม่ควรทำ และการสอนให้คนรุ่นหลังรู้ถึงระบบสัญลักษณ์ของสังคม"

บูมและเซลนิช (Boom and Selznich อ้างใน สุพัตรา สุภาพ, 2519) กล่าวถึงการอบรมให้เรียนรู้ระเบียบของสังคมว่า "เป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องประสบตั้งแต่เด็กจนเป็นผู้ใหญ่ เป็นหลักในการปฏิบัติซึ่งทุกคนจะต้องเรียนรู้คุณค่า กฎเกณฑ์ ระเบียบ แบบแผนในกลุ่มนั้นๆ วางไว้ เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ต่อกัน ฉะนั้นการอบรมให้รู้ระเบียบของสังคมจึงเป็นวิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรม"

จากคำอธิบายเรื่องการถ่ายทอดวัฒนธรรมของผู้เชี่ยวชาญหลายท่านข้างต้น น่าจะเป็นแนวทางในการศึกษาถึง การดำรงคงอยู่ของวัฒนธรรมการแต่งกายของชาวเขาที่สามารถรักษามาได้เป็นเวลานานหลายชั่วอายุคน

ในการศึกษาเกี่ยวกับ การถ่ายทอดวัฒนธรรมการแต่งกายของชาวเขา ผู้วิจัยได้เลือกที่จะศึกษาจากชนเผ่าเย้า และศึกษาเฉพาะการปักลายบนผ้าและเครื่องแต่งกายประจำเผ่า เนื่องจาก การปักผ้าของชาวเย้าเป็นการปักที่มีรูปแบบ และวิธีการปักเฉพาะมีเอกลักษณ์ที่ต่างไปจากชนเผ่าอื่น

ก่อนที่จะอธิบายถึงความสำคัญเรื่องการปักผ้าของชาวเย้า ขอกล่าวถึงเครื่องแต่งกายประจำเผ่าก่อน เนื่องจากเครื่องแต่งกายของชาวเย้า นับเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญ ที่จะแสดงถึงความแตกต่างอย่างชัดเจนกับชนเผ่าอื่นๆ จากการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวกับการแต่งกายของชนเผ่าเย้าได้พบว่า มีผู้เชี่ยวชาญหลายท่านได้ทำการศึกษารูปแบบของเครื่องแต่งกายโดยทั่วไปของ

ชาวเขี้ยวไว้ ดังเช่น ขอบ คชานันต์ (2531 : 5-6) กล่าวถึง การแต่งกายของชาวเขี้ยวว่า

เสื้อผู้หญิงประจำเผ่า มีลักษณะ เป็นเสื้อคลุมสีดำหรือน้ำเงิน เข็มยาวถึงข้อเท้าผ่าหน้าตลอด ติดไหมพรมสีแดงที่อกเสื้อ รอบคอลงมาถึงหน้าท้อง ผ่าด้านข้างทั้ง 2 ตั้งแต่เอวลงไปทำให้ส่วนชายเสื้อด้านล่างตั้งแต่เอวลงไปมีลักษณะ เป็น 3 แฉกคือ แผ่นหน้า 2 แฉก และแผ่นหลังผืนใหญ่ 1 แผ่นเวลาสวมชายผ่าด้านหน้าทั้ง 2 แฉกไขว้กันและพันรอบเอวไปผูกเงื่อนด้านหลัง ส่วนแผ่นหลังคงปล่อยไว้บิดด้านหลังชำระร่อนนึ่งกันกางเกงเบื่อนได้ ส่วนการแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าของผู้ชายนั้น นุ่งกางเกงสีดำขายาวคล้ายกางเกงจีน ขลิบขากางเกงด้วยไหมสีแดง สวมเสื้อดำ (นิยมผ่าแพร) อกไขว้แบบเสื้อคนจีนติดกระดุมที่คอและรักแร้เป็นแนวลงไปถึงเอว เสื้อยาวคลุมเอวไม่สั้น ปัจจุบันผู้ชายมักไม่นิยมแต่ชุดประจำเผ่า นิยมแต่งแบบคนไทยพื้นราบ สำหรับผู้หญิงยังคงรักษาแบบดั้งเดิมอยู่ แต่ก็มีบ้างที่หันมาแต่งกายด้วยผ้าถุงแบบคนไทย หรือบางคนนุ่งผ้าถุงแบบคนไทยแต่สวมเสื้อแบบเขี้ยว

สุจิตรา ประยูรพิทักษ์ (2520 : 201-205) ได้กล่าวถึงการแต่งกายของชาวเขี้ยวว่า

แม้ชาวเขี้ยวจะมีเครื่องแต่งกายประจำเผ่า แต่ในการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวเขี้ยวส่วนใหญ่ จะไม่ได้มีการแต่งกายตามแบบวัฒนธรรมที่มีมาดั้งเดิม ทั้งนี้เพราะนอกจากเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายแบบชาวเขี้ยวจะมีราคาแพงและการตัดเย็บปักถักร้อยก็ค่อนข้างใช้เวลา และการแต่งกายเช่นนั้นทำให้ไปไหนมาไหนไม่คล่องแคล่วและยังค่อนข้างที่จะร้อน รุงรังอีกด้วย ชาวเขี้ยวโดยเฉพาะผู้หญิงมักจะแต่งกายครบชุดก็เฉพาะเวลาไปช่วยงานสำคัญๆ ที่มีการเลี้ยงแขกเป็นจำนวนมาก หรือไปเยี่ยมญาติที่หมู่บ้านอื่นเท่านั้น ในเวลาปกติผู้หญิงชาวเขี้ยวจะไม่ใช้ผ้าคาดเอว แต่จะใช้ชายเสื้อด้านหน้า 2 แฉกมัดเอวแทน และในบางครั้ง เขาก็จะไม่สวมกางเกงแบบเขี้ยวแต่จะสวมผ้าถุงแบบคนไทยพื้นราบแทน เมื่อไปทำงานในไร่ ถ้าอากาศร้อนมากผู้หญิงเขี้ยวจะเปลี่ยนเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายแบบเขี้ยวออก แล้วสวมชุดแบบคนพื้นราบทั้งหมดจะเหลือไว้เพียงผ้าโพกศีรษะอย่างเดียวเท่านั้น แต่เมื่อจะกลับเข้ามาในหมู่บ้าน เขาก็จะสวมเสื้อผ้าแบบเขี้ยวทับลงไปอีกชั้นหนึ่ง เพราะผู้หญิงเขี้ยวอายุที่จะแต่งชุดแบบคนพื้นราบทั้งหมด ผู้หญิงเขี้ยวแทบทั้งหมดในหมู่บ้านจะมีเสื้อผ้า และผ้าถุงแบบคนไทยพื้นราบไว้ใช้คอยผลัดเปลี่ยนกับกางเกงแบบเขี้ยวอยู่เสมอ ส่วนเสื้อแบบคนไทยนั้นหญิงเขี้ยวจะสวมไว้ข้างใน แล้วใช้เสื้อแบบเขี้ยวสวมทับ เมื่อเวลาอากาศหนาว แต่สำหรับครอบครัวที่ยากจนบางครอบครัว ผู้หญิงเขี้ยวจะมีเฉพาะผ้าถุงแบบคนไทยโดยไม่มีกางเกงแบบเขี้ยวสวมเลย ถ้าผู้หญิงเขี้ยวมีฐานะหรือความจำเป็นที่จะต้องเข้าไปในเมือง

เขาจะแต่งกายเกือบครบชุด จะไม่มีก็เพียงผ้าพันเอวและเครื่องประดับบางชิ้นเท่านั้น ผู้หญิงเข้าจะไม่ยอมสวมผ้าถุงลงมาในเมืองเป็นอันขาด เพราะการกระทำเช่นนั้นแสดงให้เห็นว่าตัวเองเป็นคนเกียจคร้าน และยากจนที่ไม่มีหรือไม่ยอมทำแม้งางเกงของตนเอง ซึ่งเขาจะถือว่าเรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องที่น่าอับอายขายหน้ามาก ส่วนผู้ชายเข้านั้น ปกติแล้วเขาจะไม่สวมเสื้อแบบเข้าครบชุด ส่วนใหญ่เขาจะสวมเฉพาะกางเกงแบบย่ำเท่านั้น ส่วนเสื้อก็จะสวมแบบคนไทย และไม่ว่าในโอกาสใดเขาก็จะสวมเช่นนี้เรื่อยไปไม่ว่าจะไปไหนๆ นอกจากนี้ชายเข้าอีกเป็นจำนวนมากที่มีกางเกงแบบคนไทยสวมคอยผลัดเปลี่ยนกันกับกางเกงแบบเข้า โดยเฉพาะเด็กหนุ่มๆ ในหมู่บ้าน แต่ในเวลาไปทำไร่ชายเข้าแทบทั้งหมดจะสวมกางเกงแบบเข้า ชายเข้าบางคนเมื่อลงไปพื้นราบก็จะแต่งแบบคนไทยพื้นราบทุกอย่าง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเด็กหนุ่ม

มงคล จันทร์บำรุง (2534 : 16-28) ได้อธิบายถึงเครื่องแต่งกายประจำเผ่าของชาวเข้าไว้โดยละเอียด โดยแบ่งเป็นเครื่องแต่งกายสตรี นुरुช เด็ก และเครื่องแต่งกายในพิธีกรรม ดังสรุปได้ดังนี้

1. เครื่องแต่งกายสตรี หญิงชาวเข้าทุกหมู่บ้านใช้เครื่องแต่งกายทั้งหมด 5 ชิ้น เท่ากัน คือ
 - ก. ผ้าโพกศีรษะชั้นใน ใช้ผูกรวบผมก่อนใช้ผ้าโพกศีรษะ
 - ข. ผ้าโพกศีรษะชั้นนอก ใช้ผ้าทอมือย้อมดำ มีการปักลายที่ปลายทั้ง 2 ด้าน
 - ค. เสื้อ ใช้ผ้าสีดำตัดเย็บเป็นเสื้อคลุม ชายเสื้อด้านหลังยาวเหนือข้อเท้า ด้านหน้าสั้นเพียงเอวและผ่ากลางอกตลอดแนว แขนยาว มีส่วนประดับคือ
 - คอเสื้อ ใช้ผ้าสีเย็บติดเพื่อป้องกันเหงื่อ
 - สบเสื้อ ใช้ผ้าแถบสีดำปักลาย เย็บติดตลอด
 - ไหมพรมสีแดง ใช้ด้ายไหมพรมสีแดงทำเป็นก้อนฟูเย็บติดตลอดรอบคอเสื้อลงมาเกือบถึงชายเสื้อ
 - ปลายแขนเสื้อ เย็บแถบผ้าชั้นเล็กเป็นชั้นๆ ประมาณ 3-11 แถบ
 - ชายผ้า ชายผ้าด้านหน้าที่เหลือจากการติดแถบผ้า จะเย็บด้วยผ้าสีน้ำเงิน

- ชายผ้าแขนเสื้อ เย็บติดด้วยเส้นด้ายดำ หรือด้ายแดง พันด้วยลวดเงิน
 - พู่ไหมพรมติดลูกบิด ชายเสื้อตรงเอวทั้ง 2 ด้านติดพู่ไหมพรมสีแดง ร้อยด้วยลูกบิด
- ง. ผ้าคาดเอว ใช้ผ้าทอมือย้อมสีดำนขนาดเท่ากับผ้าโพกศีรษะปักลายเหมือนผ้าโพกศีรษะ
- จ. กางเกง มีอยู่ 3 ส่วนคือ
- ผ้าลายปัก หมายถึงด้านหน้าของกางเกงใช้ผ้าทอมือย้อมดำปักลายเกือบเต็มผืน
 - ผ้าต่อซากางเกง หมายถึงผ้าด้านหลังของกางเกงใช้ผ้าชนิดเดียวกับด้านหน้าแต่ไม่มีการปักลาย
 - ผ้าแถบท่าเอว ใช้ผ้าสีอ่อนกว่าตัดกางเกงใช้ทำต่อเอว
2. เครื่องแต่งกายบุรุษ โดยประเพณีมีเพียง 2 ชิ้น
- ก. เสื้อ ใช้ผ้าสีดำเป็นตัวเสื้อสั้นหลวมคอกลมขึ้นหน้าหรืออกอ้อมไปติดกระดุม ลูกตุ้มเงินด้านขวาของลำตัว มีการปักลายบ้าง
- ข. กางเกง เป็นกางเกงจีนชายาวกระบอกสีดำ ปลายขาพับขึ้นด้านในเย็บติดด้วยด้ายดำสีแดง
3. เครื่องแต่งกายเด็ก เด็กหญิงและเด็กชายนิยมแต่งกายแบบเด็กพื้นราบ แต่ยังรักษาเอกลักษณ์ไว้โดยการสวมหมวกปักลาย
4. เครื่องแต่งกายในพิธีกรรม ชาวเขาจะต้องแต่งกายตามประเพณี ในงานพิธีกรรมที่สำคัญ เช่น พิธีแต่งงาน งานวันขึ้นปีใหม่ และพิธีที่สำคัญต่างๆ ชุดที่ใส่จะเป็นชุดที่พิเศษไปจากเดิม ส่วนผู้มาร่วมงานจะแต่งกันตามแต่ฐานะของตน

จากข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องแต่งกายของชาวเขาจะพบว่า จะมีการประดับตกแต่งด้วยการปักลวดลายต่างๆ ลงบนผืนผ้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งบนกางเกงของสตรี "การปักลาย" จึงเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมการแต่งกายที่สามารถปกป้องบอกถึงความเป็นเข้าได้ (มงคล จันทร์บำรุง, 2534)

ชาวเขาเผ่าเย้า เป็นชนเผ่าที่มีความสามารถในการประดับเครื่องแต่งกายด้วยวิธีการปักลายมากที่สุด (สุจิตรา ประยูรพิทักษ์, 2520) ทั้งยังมีวิธีการปักที่น่าสนใจกล่าวคือ ในการปักจะดำเนินการปักทางด้านหลังของผ้าโดยไม่เห็นลายด้านหน้าจนกว่าจะพลิกกลับมาดูลายปักนั้น (พอลและอิแวน ลูวิส, 2528)

มงคล จันทร์บำรุง (2534 : 30) ได้กล่าวถึงวิธีการปักของเย้าที่แตกต่างจากชาวเมืองโดยทั่วไป ดังนี้

การปักผ้าของเย้าจะไม่ปักขึ้นปักลงเหมือนกับที่คนไทยนิยมปักกัน แต่เย้าจะปักผ้าจากด้านหลังผ้าไปยังด้านหน้าของผ้า การปักลายส่วนใหญ่ของเย้าจะใช้ เข็มสอดจากด้านบนลอด เส้นผ้าทะแยงขึ้นมาด้านบนโดยให้ เข็มทาบุมกับผ้าแคบที่สุด แล้วจึงดึงเข็มขึ้นเพื่อปักใหม่ ดังนั้น การจับผ้าของเย้าจึงต้องให้ด้านหน้าของผ้าคว่ำลง โดยใช้นิ้วหัวแม่มือจับข้างบน (ด้านหลังของผ้า) แล้วใช้นิ้วทั้ง 4 รองข้างล่างไว้ เมื่อปักเสร็จแต่ละแถวก็จะพับผ้าห่อไว้ ซึ่งบางคนอาจไม่เคยมองดูด้านหน้าของลายปักเลยตั้งแต่ต้นจนจบ

การปักลายของเย้ามีวิธีการปักอยู่หลายแบบ ซึ่งทำให้เกิดลวดลายที่แตกต่างกันไป แต่จะมีอยู่ 4 วิธีหลักคือ (มงคล จันทร์บำรุง, 2534 : 31)

1. การปักลายเส้น (กั่ว กั่ว) คือการปักลายโดยให้ฝีเข็มสม่ำเสมอเป็นเส้นตรง
2. การปักลายขัด (โฉ่งเกียม) คือการปักลายโดยสอดเข็มขึ้นลงขัดกับเส้นผ้าจะปักได้ทั้งตามแนวอนและแนวตั้ง
3. การปักลายสอง (โฉ่ง ทิว) คือการปักลายโดยสอดเข็มลอดเส้นผ้า 2 เส้น แล้วดึงปลายเข็มขึ้น จากนั้นสอดเข็มลอดเส้นผ้าอีก 2 เส้นอย่างสม่ำเสมอไม่ว่าตามแนวอนหรือแนวตั้ง
4. การปักไขว้ (โฉ่ง ดับ ยัด) คือการปักลายแบบสอดเข็มขึ้นลงข้ามเส้นผ้าครั้งละ 2 เส้น โดยให้ฝีเข็มไขว้กันเป็นเครื่องหมายกากบาท

ลวดลายต่างๆ จะเกิดขึ้นจากการนำวิธีการปักลายทั้ง 4 แบบมาผสมกัน อาจใช้เพียง 2 หรือ 3 แบบก็ได้ ลวดลายที่ได้มีชื่อเรียกต่างกันไป แต่จะมีมาตรฐานที่เป็นลายหลักอยู่ ส่วนมากมักเป็นลายเก่าที่ทำกันมานานและส่วนใหญ่มีชื่อเรียกเหมือนกันทุกหมู่บ้าน ส่วนลวดลายใหม่ๆ ที่คิดขึ้นมักตั้งชื่อ

ขึ้นเอง เว้นแต่ลวดลายนั้นยังคงลักษณะ เด่นของลายเดิมไว้มากก็ยังคงเรียกชื่อเดิมเข้ามาผสม เช่น ลายปัก "ฟามชิงกุน" จะเป็นลวดลายที่ปรับปรุงมาจากลาย "ฟามชิง" เป็นต้น การเรียกชื่อลายปักส่วนใหญ่ชาวเข้านิยมตั้งชื่อที่มีความหมายสัมพันธ์หรือเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ เช่น ลาย "จ๋างแพงดับยัด" (ลายปักไขว้ลายตะแกรง), ลาย "ซ้องเปี้ยวทิว" (ปักลายเมลิ็ดขาว) เป็นต้น (มงคล จันทรบำรุง, 2534 : 37-38)

ในเรื่องการถ่ายทอดการปักลาย พอลและอิวาน ลูวิส (2528 : 138) ได้กล่าวไว้พอสังเขปว่า "มารดาจะเป็นผู้ถ่ายทอดฝีมือ และวิธีการปักให้แก่ลูกของตน เด็กหญิงจะเริ่มหัดปักตั้งแต่อายุประมาณ 5 ปี โดยเริ่มจากลายมาตรฐานทั้ง 5 (โหวจ่าว) ก่อน แล้วจึงแตกแขนงลวดลายออกไปตามความชำนาญ"

มงคล จันทรบำรุง (2534 : 29-31) ได้อธิบายถึงการปักลายว่า

เมื่อเด็กอายุได้ 4-5 ปีก็เริ่มสนใจการปักผ้าโดยเริ่มช่วยเหลือด้วยการหยิบด้าย เข็ม และ ผ้า อาจคอยถามไถ่บ้าง ผู้เป็นมารดาก็สนับสนุนโดยการหาผ้าที่มีเส้นใยขนาดใหญ่มาให้ทดลองฝึกปักลายก่อน ซึ่งอาจใช้เศษกระสอบขาวที่ทิ้งแล้ว หรือเศษผ้าเก่าๆ ก็ได้ เมื่อเรียนรู้การจับเข็ม และจับผ้า ได้ถูกวิธีแล้ว ก็เริ่มหัดปักลาย ซึ่งส่วนใหญ่มักจะหัดปักลายตามลำดับดังนี้

1. การปักลายเส้น (กิว กิว)
2. การปักลายขัด (โจ่ง เกียม)
3. การปักลายสอง (โจ่ง ทิว)
4. การปักลายไขว้ (โจ่ง ดับ ยัด)

นอกจากนั้น มงคล จันทรบำรุง ยังได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับการถ่ายทอดการปักลายของชาวเขาเผ่าเข้าไว้ว่า "การถ่ายทอดและการเรียนรู้การปักลายของเข่าเป็นการหล่อหลอมทางสังคมมากกว่าเป็นการสอนแบบเป็นทางการ"

ส่วน สุมาลย์ โทมัส (2525 : 1) ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดการทอผ้าพื้นเมืองของชาวไทพวนราบว่า "ในสังคมชนบทไทยสมัยก่อนถือว่า งานทอผ้าเป็นงานของผู้หญิง เด็กผู้หญิงทุกคนจะต้องทอผ้าเป็น และเขาจะเริ่มสอนกันตั้งแต่ยังเด็ก วิธีการเรียนก็เป็นแบบธรรมชาติ อาศัยดูเขาทำกันบ่อยๆ ไปจนรู้อย่างหนึ่ง กับผู้ใหญ่จับมือสอนจนเป็นอีกอย่างหนึ่ง"

จะเห็นว่า รูปแบบของการถ่ายทอดศิลปการปักผ้าของชาวเขาเผ่าเย้า เมื่อเปรียบเทียบกับ การถ่ายทอดศิลปการทอผ้าของชาวไทยพื้นราบจะมีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ เป็นการถ่ายทอดแบบ ธรรมชาติ

ผ้าปักของชาวเขาเผ่าเย้านับว่าเป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านชนิดหนึ่ง ดังคำนิยามของคำว่า "ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน" จากนักวิชาการทางศิลปพื้นบ้านหลายท่าน ดังนี้

อุทุมพร หมั่นทำการ (2532 : 197) กล่าวว่า "ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน หมายถึง การสร้างสรรค์สิ่งใช้สอยด้วยมือของชาวบ้าน หรือประชาชนในท้องถิ่นต่างๆ ผลิตภัณฑ์เหล่านี้ย่อมมีคุณค่าทางประโยชน์ใช้สอยทางด้านความงามและความสอดคล้องกับสภาวะแวดล้อมของท้องถิ่น และจัดเป็นสิ่งแสดงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นหรือชุมชนนั้นๆ อีกด้วย"

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2527 : 6) ให้ความหมายไว้ว่า "ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน หมายถึง ศิลปหัตถกรรมที่เกิดขึ้นจากฝีมือของคนในท้องถิ่นหนึ่ง การประดิษฐ์สร้างสรรค์เป็นไปตามเทคนิค และรูปแบบที่ถ่ายทอดกันในครอบครัวโดยตรงจากพ่อแม่ปู่ย่าตายาย โดยมีจุดประสงค์หลักคือ ทำขึ้นเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน"

นอกจากการพิจารณาคำนิยามเกี่ยวกับศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านดังกล่าวแล้ว ยังมีเกณฑ์หรือข้อกำหนดในการพิจารณาว่า ผ้าปักของชาวเขาเผ่าเย้านี้เป็นศิลปะประเภทหัตถกรรมพื้นบ้านจากแนวทางการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านชาวญี่ปุ่น โซเอ็ตสึ ยามากิ (Soetsu Yamaki) อ้างใน วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2527 : 26) ได้เขียนเกี่ยวกับสาระสำคัญของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านไว้ ดังนี้

1. สิ่งนั้น (object) จะต้องเป็นผลงานของช่างนิรนามทำขึ้นเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน ความงามที่ปรากฏเกิดจากความพยายามของช่างที่ฝึกฝน และผลิตงานนั้น สืบต่อมาหลายชั่วอายุคน
2. สิ่งนั้นมีรูปแบบที่ง่าย ๆ มีความงามที่เกิดจากวัตรธรรมชาติ และผ่านการใช้สอยมาเป็นเวลานานจนถึงปัจจุบัน
3. สิ่งนั้นโดยทั่วไปจะเกิดความงามจากการฝึกฝนและทำซ้ำๆ กัน
4. สิ่งนั้นมีความเป็นธรรมชาติปรากฏอยู่มากกว่า ความเป็นศิลปะเพื่อศิลปะ

5. สิ่งนั้นจะต้องแสดงลักษณะพิเศษเฉพาะท้องถิ่นหรือเอกลักษณ์ของถิ่นที่กำเนิด
6. สิ่งนั้นจะต้องปราศจากอิทธิพลอุตสาหกรรมคือ ทำขึ้นด้วยมือ

เมื่อลองเปรียบเทียบ คุณลักษณะของงาน และกระบวนการวิธีการปักผ้าของชาวเขาเผ่าเย้า ดั้งที่กล่าวข้างต้นกับ คำนิยามของคำว่า "ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน" จากข้อคิดเห็นโดยนักวิชาการด้าน ศิลปพื้นบ้านจะเห็นว่า งานปักผ้าของชาวเย้า เป็นงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านชนิดหนึ่ง

จากการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทงานผ้า และ เครื่องนุ่งห่มทั้งในสวนของชาวไทยพื้นราบ และชาวไทยภูเขาพบว่า ผู้ที่ทำการศึกษาสวนใหญ่มุ่งจุด ประสงค์ เพื่อต้องการที่จะอนุรักษ์และดำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมด้านนี้ไว้ โดยพยายามเก็บรวบรวมตัว อย่างจัดหมวดหมู่ ศึกษาหน้าที่ใช้สอย ความเชื่อ วัตถุประสงค์ และวิธีการผลิต แต่ยังไม่มีการศึกษา ด้านการถ่ายทอดอย่างจริงจัง ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่า กระบวนการถ่ายทอดน่าจะเป็นตัวแปรหนึ่งที่สามารถ ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของศิลปวิทยาการได้ เพียงแต่เข้าใจถึงกระบวนการถ่ายทอดในศิลปวัฒนธรรม ด้านนั้นๆ

และจากการที่ผู้วิจัยเป็นคนท้องถิ่นสามารถเข้าใจภาษาท้องถิ่น (ภาษาไทยเหนือ) ติดต่อสื่อสาร และสร้างความกลมกลืนต่อกลุ่มประชากรได้ในระดับหนึ่ง การเก็บข้อมูลจึงทำได้สะดวกและได้ข้อมูลที่ ชัดเจน ตลอดระยะเวลา 1 ปีที่ผ่านมา ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา บ้านห้วยแม่ซ้าย หมู่ที่ 11 ต.แม่ยาว อ.เมือง จ.เชียงราย เพื่อทำการเก็บข้อมูล และสร้างความคุ้นเคยกับกลุ่ม ประชากรจำนวน 5 ครั้งๆ ละประมาณ 3 วัน ทำให้ได้ทราบถึงปัญหาและแนวทางในการทำวิจัย

ผู้วิจัยยังได้สนใจศึกษาความรู้อันจะเป็นประโยชน์ต่องานวิจัย ดังเช่น ในภาคเรียนที่ 2 ประจำปีการศึกษา 2533 ผู้วิจัยได้ลงทะเบียนเรียนข้ามมหาวิทยาลัยในวิชา "ศิลปและเทคโนโลยี พื้นบ้าน" ซึ่งเป็นวิชาระดับมหาบัณฑิตของ คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทำให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสศึกษา และเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่าง เทคโนโลยีพื้นบ้านกับศิลปพื้นบ้าน และตระหนักถึงความสำคัญของการถ่ายทอดศิลปการปักผ้าของชาวเขาเผ่าเย้ามากยิ่งขึ้น เนื่องจาก ศิลปะการปักผ้าของชาวเย้า มีลักษณะและ เทคนิควิธีอื่น เป็นเทคโนโลยีเฉพาะตัวที่แตกต่างไปจากการ ปักของชนเผ่าอื่นในประเทศไทย ทั้งยังสามารถดำรงรักษารูปแบบวิธีการปักได้เป็น เวลาหลายร้อยปี ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาศิลปการปักผ้าของชาวเขาเผ่าเย้าว่ามีกระบวนการถ่ายทอด เช่นไรจึง

สามารถคงอยู่ได้เป็นเวลานาน

แต่ปัจจุบันสภาพของสังคมเปลี่ยนไป เศรษฐกิจฝืดเคือง และเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้าน ค่านิยมความเชื่อในสังคมชาวเข่า ซึ่งอาจจะผลักดันให้ศิลปการปักผ้าของชาวเข่า เสี่ยงเอกลักษณ์หรือ สูญหายไปได้ การวิจัยครั้งนี้จึงเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านต่างๆ ของการปักผ้าไว้อย่างเป็นระบบ เพื่อใช้เป็นหลักฐานประกอบสำหรับผู้สนใจ หรือองค์กรต่างๆ ที่เล็งเห็นถึงความสำคัญ และคุณค่า ของศิลปะการปักผ้าของชาวเขาเผ่าเข่า การวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูลยังทำการศึกษาระบบวิธีการ ถ่ายทอดให้เห็นถึงข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในระบบสังคมของชนเผ่า อันจะเป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ วิชาศิลปการปักผ้าของชาวเขาเผ่าเข่าได้อย่างถูกต้อง และ เพื่อให้ข้อความรู้ในวิชาศิลปศึกษามี ความกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษา กระบวนการถ่ายทอดศิลปะการปักผ้า ของชาวเขาเผ่าเข่า บ้านห้วยแม่ซ้าย จังหวัดเชียงราย ในด้านต่อไปนี้

1. วัสดุและอุปกรณ์
2. ขั้นตอนวิธีปัก
3. รูปแบบลวดลายปัก
4. ค่านิยมและความเชื่อในการปัก

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตดังนี้คือ

1. สถานที่ ในการวิจัยคือ ชุมชนชาวเขาเผ่าเข่า บ้านห้วยแม่ซ้าย ต.แม่ยาว อ.เมือง จ.เชียงราย
2. ประชากร ประชากรในกรณีศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นชาวเขาเผ่าเข่าจำนวน 55

- หลังคาเรือน 73 ครอบครั้ว ประชากร 379 คน
3. ระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษาวิจัยแบ่งเป็น 3 ระยะคือ
 - ก. ระยะเวลาการศึกษาค้นคว้า เอกสาร และ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องพร้อมทั้งเลือกหมู่บ้านที่จะใช้ในการศึกษา
 - ข. ระยะเวลาการเก็บข้อมูลภาคสนามในหมู่บ้านที่ศึกษา
 - ค. ระยะเวลาวิเคราะห์และเขียนรายงาน
 4. กระบวนการถ่ายทอดประกอบด้วย 3 ขั้นตอนคือ
 - ก. ขั้นรับการถ่ายทอด
 - ข. ขั้นการเรียนรู้ด้วยตนเอง
 - ค. ขั้นการถ่ายทอดสืบต่อ

คำจำกัดความที่ใช้ในงานวิจัย

ชาวเขาเผ่าเย้า หมายถึง กลุ่มชนเผ่าพันธุ์ที่มีประวัติสืบมายาวนาน ตั้งแต่ราวศตวรรษที่ 15 มีถิ่นกำเนิดในประเทศจีน และบางส่วนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยราวต้นศตวรรษที่ 20 ส่วนใหญ่อาศัยอยู่บนภูเขา เรียกตนเองว่า "เมี่ยน" หรือ "อิวเมี่ยน" และชาวเขาเผ่าเย้าที่เป็นประชากรในการศึกษาครั้งนี้ คือ ชาวเขาเผ่าเย้าที่อาศัยอยู่ใน หมู่บ้านห้วยแม่ซ้าย หมู่ที่ 11 ต.แม่ยาว อ.เมือง จ.เชียงราย

การปักผ้า หมายถึง การปักผ้าตามแบบและวิธีการดั้งเดิมของชาวเขาเผ่าเย้าที่ทำสืบต่อกันมา

กระบวนการถ่ายทอดศิลปะการปักผ้าของชาวเขาเผ่าเย้า หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดวิธีปักและสาระที่เกี่ยวข้องกับศิลปะการปักผ้าของชาวเขาเผ่าเย้า เป็นการถ่ายทอดสืบมาจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ทำให้ได้หลักฐานทางเอกสารเกี่ยวกับวิธีการ และกระบวนการถ่ายทอดศิลปะการปักผ้าของชาวเขาเผ่าเย้าที่รวบรวมไว้อย่างเป็นระบบ
2. เพื่อเป็นประโยชน์ต่อ บุคคล หรือองค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ชาวเขา อันจะได้นำข้อมูลที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริม และเผยแพร่ศิลปะการปักผ้าของชาวเขาเผ่าเย้าและเผ่าอื่นๆ ต่อไป
3. เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องต่อไป